

استاد علی‌نقی وزیر

خسرو پرویز است آنچنان تزد شاه محترم و معزز بود که بزرگان برای باریافتن به حضور شاه بیاربد متوسل میشدند. در قرون بعد نیز «فارابی»، «ابن‌سینا»، «ابن‌مقفع» و «رودکی» و دیگر دانشمندان و شاعرانی که باموسیقی آشنائی و الفتی داشتند به زنده کردن آن پرداختند.

لیکن دبیری نپائید که حمله مغول همه این آثار را محو و نابود کرد و بیدار فراموشی فرستاد.

چندی گذشت و از این گمگشته عزیز یادی نشد تا هنگامیکه شاعرانی مانند سعدی، حافظ و مولوی در آثار گرانقدر خویش نامی از آن برده و نشانی از این گمگشته دادند.

«قطب‌الدین شیرازی» و «صفی‌الدین ارموی» موسیقی‌دانان آن زمان به مراقبت و مواظبت هنر موسیقی پرداختند و کتابهایی درباره این هنر نوشتند. ولی افسوس که این رادمردان هنرشناس و هنرپرور تحقیق و پژوهش خود را بیشتر به جنبه علمی آن منحصر کردند و ابداً نمونه‌ای از نواهای آن زمان را در دسترس آیندگان نگذارند. در آن زمان موسیقی ما منحصر بیک مقدار نواهایی بود که از سینه بسینه و نسل به نسل حفظ شده بود، درحالی‌که در کتابخانه‌های

کلنل وزیری در هنر موسیقی دارای ارج و مرتبتی چنان والا است که به لفظ و بیان در نمی‌آید و با اینکه استاد نیاز به هیچگونه نوشته و توصیفی ندارد معهذاً هنگامیکه مراد و خواسته خویش را با ایشان در میان گذاشتیم با وجود سالخوردگی و بیماری دقایقی چند از اوقات گرانقدر خویش را بر ما ارزانی داشتند با سپاس بسیار از استاد کلنل وزیری کمال تشکر و امتنان را از هنرمند عالیقدر آقای «حسینعلی ملاح» که ما را در نوشتن و تهیه این مقاله یاری کرده‌اند داریم.

«کلنل علی‌نقی وزیری» هنگامی به احیاء موسیقی ملی ما همت گماشت که این هنر معنای مبتذلی بخود گرفته بود و منحصر بطبقه‌ای خاص شده بود، موسیقی‌دانان احترامی در جامعه نداشتند و آنها هم که گهگاه علیرغم این عدم حرمت بکار خود میپرداختند جمعی آماتور یا دوستدار موسیقی و معدودی (مطربان) و نوازندگان دوره گرد بودند که موسیقی را وسیله امرار معاش خود میدانستند. در روزگاران قدیم موسیقی تزد جامعه، خاصه در دربار شاهان احترام و ارجی شایان داشت کما اینکه «باربد» که از موسیقی‌دانان عصر

روسیه، آثار و گنجینه‌های گرافندری از نواهای ملی تدوین شده وجود داشت، نه رسم وقاعده‌ای در کار موسیقی ما بود و نه قطعات چاپ شده‌ای در دسترس داشتیم، طرز تعلیم هنر موسیقی بصورت دسته‌جمعی (ارکستر) با نهایت اشکال صورت می‌گرفت سخن کوتاه، دریک چنین وضعی «علینقی وزیری» با تفاق دوست دیرین خود مرحوم مصطفی قلی بیات «صمصام - الملک» به منظور تحصیل موسیقی عازم اروپا شد.

وزیری قبل از آنکه با اروپا مسافرت کند تار را بخوبی مینواخت و به بسیاری از سازها آشنائی داشت و از مقدمات موسیقی نظری و خط موسیقی (نت) با اطلاع بود.

کلنل مدت ۳ سال در مدرسه (عالی موسیقی) فرانسه بتحصیل علم هماهنگی «هارمونی» و آواز پرداخت و در خارج مدرسه هم در رشته‌های مختلف به مطالعه پرداخت. سپس بآلمان رفت و دو سال در هنرستان موسیقی برلن (هوخسوله) به کسب موسیقی مشغول شد چون در نظر داشت به محض ورود به ایران مدرسه‌ای تأسیس کند در رشته‌های چندی بررسی کرد تا در ایران دچار اشکال متخصص برای تدریس نشود.

وزیری دوبار بوسیله کمیته‌های (پولیفن) و (بدافن) آهنگ‌هایی در صفحه ضبط کرد این صفحات در حقیقت معرف موسیقی وزیری نیست زیرا آثار مهم او در این صفحات ضبط نشده، این صفحات شامل مقداری تصنیف و رنگ است که استاد وزیری سعی کرده است تا حدی مطابق ذوق مردم باشد.

لیکن برخی صفحاتی که حاوی تار تنهای خود اوست و از شاهکارهای موسیقی ایرانی است عبارتند از:

- ۱ - بندباز
- ۲ - دخترک ژولیده
- ۳ - حاضر باش.

و نمونه‌های بدیع و جالبی از سبک نو و آثار جاودانی این استاد عالیقدر میباشند، درک آثار عمیق وزیری برای جامعه‌ایکه هنوز بدانش موسیقی و بزبان این هنر خو نگرفته، کار دشواری است.

در تابستان سال ۱۳۰۷ ریاست «مدرسه موزیک» بوزیری محول شد. پس از چندی نام این مدرسه به مدرسه موسیقی دولتی و سپس در سال ۱۳۱۳ بمدرسه موسیقار و بالاخره به «هنرستان عالی موسیقی» تبدیل شد. از اول مهر سال ۱۳۱۳ طبق امر اعلیحضرت رضاشاه کبیر تدریس سرود جزو برنامه دبستانها شد و نخستین کتاب سرود بنام (سرود مدارس) روی اشعار فردوسی توسط استاد وزیری تهیه و چاپ گردید. خدمتی که این استاد بادیات کودکان کشور کرده است بر کسی پوشیده نیست و می‌توان گفت نخستین کسی است که این اندیشه را در دیگران ایجاد نموده است چندین جلد کتاب که بنام «خواندنیهای کودکان» تألیف کرده نمونه‌ای است بارز از علاقمندی وزیری به پیشرفت دانش و فرهنگ کشور.

پس از آن خدمتی است که وزیری به تأتیر مملکت کرده است، در طول چندین سال فعالیت «کلوپ موزیکال» وزیری علاوه بر کار موسیقی اقدام بتأسیس کلاس برای تربیت هنرپیشه تأتیر کرده و بعد بهمراهی و همکاری عده‌ای از شاگردان همین کلاس از جمله آقایان: خیرخواه - معز دیوان فکری - بایگان چندین نمایشنامه و تابلو موزیکال و پانتومیم (نمایش با اشارات) را برای دوستداران تأتیر و نمایش بروی صحنه آورد، نمایشنامه‌های: خانم خوابند - تشک پرقو و تابلو موزیکال‌های: «نیمه شب»، «رؤیای

سرانجام آن روز فراموش نشدنی فرارسید، کلنل وزیری در یازگشت به وطن برای اشاعه موسیقی علمی در اسفندماه سال ۱۳۰۲ مدرسه موسیقی را تأسیس کرد و در پائیز ۱۳۰۳ «کلوپ موزیکال» را دائر نمود و در آنجا به وسیله عده‌ای از شاگردان خود هفته‌ای یک کنسرت ترتیب داد. در تیرماه ۱۳۰۴ چهار کنسرت داد و قبل از شروع هر کنسرت خطابه و سخنی باختصار برای دوستداران موسیقی ایراد کرد، مجموعه این چهار خطابه را شادروان (سعید نفیسی) استاد دانشگاه تهران جمع‌آوری کرده و بنام «در عالم موسیقی و صنعت» بچاپ رسانیده است. بهر حال این کنسرت‌ها سبب معرفی موسیقی علمی وزیری شد، در همین اوقات بنا به پیشنهاد وزیری و امر به اعلیحضرت رضاشاه کبیر تدریس سرود در مدارس ابتدائی ایران معمول گردید و چندین سال شاگردان برجسته استاد وزیری تدریس سرود را بعهده گرفتند و وزیری برای نخستین بار مسافرت موسیقی دانان را در داخل ایران مرسوم و متداول کرد و شخصاً دوبار با عده‌ای از شاگردان خویش به رشت و بندر پهلوی رفت و در تالار شهرداری آنجا چند کنسرت داد که مورد استقبال بی‌نظیر اهالی واقع شد و مهم اینکه در سفر اول بتأسیس آموزشگاهی بنام «مدرسه صنایع ظریفه» اقدام و «ابوالحسن صبا» را که از برجسته‌ترین شاگردانش بود بسمت مدیریت آن انتخاب نمود.

قطعات

قطعات موسیقی توصیفی که اشعار آن از شعرای معاصر است مانند :

۱ - «زبان عشق» در دستگاه افشاری با شعر دکتر حسین گل‌گلاب .

۲ - «نا امید» در سه‌گام با شعر دکتر حسین گل‌گلاب و قطعات : «ره عشق» ، «سوز من» ، «کارمن» ، «دوبلبل» و «غمگین» و متجاوز از دویست قطعه دیگر که تذکار آنها نیاز به صفحات متعدد دارد .

آثار چاپ شده وزیری

آثار چاپ شده استاد وزیری عبارتند از :

- ۱ - نظری به موسیقی مقدماتی .
- ۲ - نظری به موسیقی ایرانی .
- ۳ - نظری مفصل به موسیقی غربی .
- ۴ - سرود مدارس با اشعار فردوسی و سعدی .
- ۵ - دستور ویلن در دو جلد .
- ۶ - دستور تار چاپ برلن .
- ۷ - زیباشناسی در هنر و طبیعت .
- ۸ - خدائیه‌های کودکان در ۵ جلد .
- ۹ - تاریخ هنرهای مصور .
- ۱۰ - زیباشناسی تحلیلی (اثر : گاستالا - ترجمه استاد وزیری) .

این خدمات گرانبهاست که موسیقی ملی ما را که سالها در بونته فراموشی افتاده و طریق اضمحلال می‌پیمود دوباره زنده کرده مقامی را که شایسته هنرموسیقی ملی ایران بوده به آن بخشید .

بدون هیچگونه مبالغه و گزافه‌گوئی باید بجرأت گفت که : با جانفشانی کلنل وزیری و مراقبت‌های بی‌شائبه او هنر موسیقی ایران جان تازه‌ای گرفت و به حیات نوین گام نهاد شایسته و سزاوار است که کلنل وزیری را پدر موسیقی نوین ایران بنامیم و بدانیم .

عقاید کلنل وزیری در مورد موسیقی ایرانی

در باب غم در موسیقی ایران از استاد سؤال شد و ایشان چنین اظهار نظر نمودند :

.... هنر پدیده‌ایست اجتماعی هنرمند نیز زاده اجتماع خویش است . اگر عوامل شادی در روح هنرمند بوجود آید بدون تردید آثاری که بوسیله او خلق میشود (شادی‌آفرین) خواهد بود و گرنه (غم آفرین) خواهد بود .

دیگر اینکه هنر در بعضی موارد میتواند انتزاعی و تجریدی باشد در این حالت اگر هنرمند در شرایطی مرفه و شاد زیست قدر مسلم آثار شادی‌بخش بوجود می‌آورد و مورد دیگر که می‌تواند هنر روزگار ما را (مخصوصاً در موسیقی)

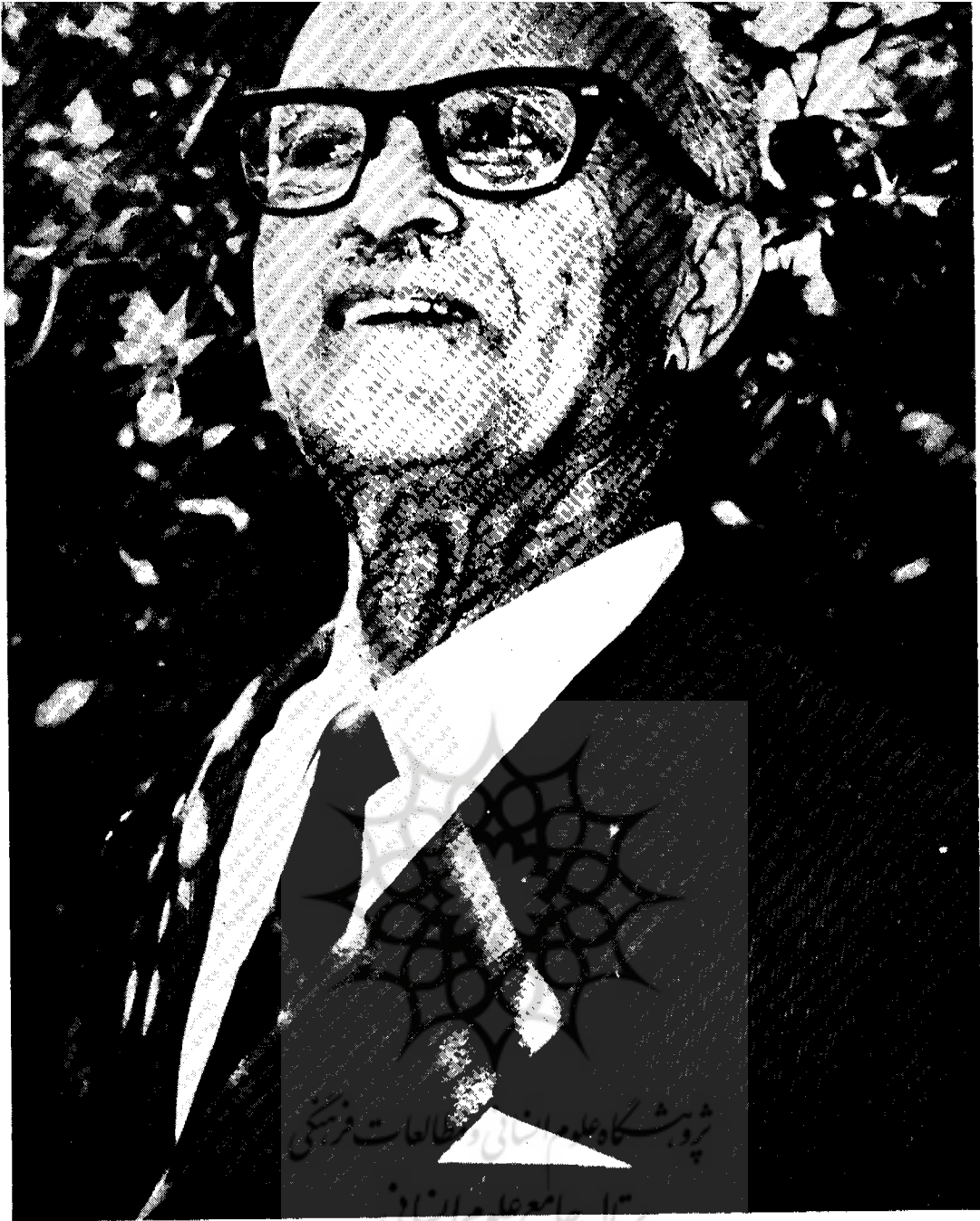

علینقی وزیری در چند سال پیش

مجنون» و دو اوبرت «شوهر بدگمان» و «گلرخ» و پانتومیم : «دزدی بوسه» و «لاسی‌ها» ، از آثار قلمی و هنری این دوره استاد وزیری است که مورد استقبال بی نظیر مردم قرار گرفت .

قسمتی دیگر از تصنیفات وزیری عبارتند از :

- ۱ - «نیمه‌شب» بر روی این غزل حافظ : (زلف آشفه و خوی کرده و خندان لب و مست) .
 - ۲ - «دلتنگ» بر روی این غزل حافظ : (دانی که چیست دولت دیدار یار دیدن) .
 - ۳ - «دختر ناکام» تجسم این غزل حافظ : (ای پادشه خوبان داد از غم تنهایی) .
 - ۴ - «دو عاشق» بیان این غزل حافظ : (بنال ای بلبل اگر با منت سرباری است) .
 - ۵ - «گریلی» تجسم این غزل حافظ : (بمژگان سیه کردی هزاران رخنه در دینم) .
 - ۶ - «خریدار تو» بیان و تجسم این غزل سعدی : (من بی مایه که باشم که خریدار تو باشم) .
 - ۷ - «شکایت من» بر روی این شعر مولوی : (بشنو از نی چون حکایت میکند) .
- و دو سنفونی بنام : «سنفونی شوم» که استاد در مرگ و سوگ پدرش ساخته و همچنین سنفونی : «شبان و موسی» که این سنفونی ملهم از قصه و حکایت منظوم مولوی است .

چهره تازه‌ای از استاد

«مارش ظفر»، «اپرت دائی کچل»، قطعه «من بی مایه» .
 و سرود :
 کشور ما کشور ایران بود پادشاهش کوروش و دارا بود
 و مارش «پیام به سیروس» که شعر آن از ادیب‌الممالک
 فراهانی است .
 آخرین اثر کلنل وزیر
 کلنل وزیر درباره آخرین اثر خویش اظهار داشت:
 آخرین اثر من در موسیقی (سنگونی نفت) است که در

بسوی نوعی تحرك، جنبش و شادی راهنمون شود حمایت
 موسیقیدان از جانب سازمانهای مؤثر اجتماعی است .
 من در زمانیکه بوطن بازگشتم با وجود عدم وسایل
 کوشش کردم این تحرك و جنبش را در موسیقی احیاء نمایم
 و مؤید و نمونه آن آثاریست که در سالهای ۱۳۰۴ شمسی و
 بعد از آن بوجود آوردم مانند : انواع سرودها و مارشها و
 اپرت‌ها و ترانه‌ها که اشعار آنها از شعرای متقدم و متأخر
 و معاصر بود مانند سرود «ای وطن»، «سرود خاک ایران»،

جریان مبارزه ملت ایران علیه بیدادگری بیگانگان نسبت بایران در حدود سال ۱۳۲۸ ساخته شده متأسفانه نت این سفونی در حال حاضر در اختیار من نیست و نزد دوست وفادار و صمیمیم سلیمان سپانلو بود که از شاگردان من بود و تار نیز خوب مینواخت لیکن این دوست صدیق چندسال قبل درگذشت .

برجسته‌ترین شاگردان استاد

استاد درباره شاگردان برجسته خود گفتند :

از میان تعداد زیادی که موسیقی را نزد من آموختند چندتن هنرموسیقی را حرفه خود قرار دادند و برخی بکارهای دیگر پرداختند از جمله کسانی که موسیقی را حرفه اصلی قرار ندادند تا آنجا که بخاطر دارم عبارتند از آقایان :

- ۱ - دکتر محمدحسین ادیب «وزیر اسبق بهداری» .
- ۲ - کاظمی «وزیر اسبق امور خارجه» .
- ۳ - پروفیسور منوچهر وارسته «استاد دانشگاه جنگ» .
- ۴ - علی مشیر «معاون اسبق وزارت دارائی» .

و شاگردانیکه رشته هنر و موسیقی را ادامه دادند و در حال حاضر هر يك در حد خود از نام‌آوران این هنر میباشند عبارتند از :

- ۱ - حسینعلی ملاح
- ۲ - حشمت سنجری
- ۳ - عبدالعلی وزیری
- ۴ - جواد معروفی
- ۵ - مرحوم ابوالحسن صبا
- ۶ - مرحوم روح‌الله خالقی
- ۷ - مرحوم موسی معروفی
- ۸ - مرحوم خادم میثاق
- ۹ - مرحوم فروتن راد

آخرین سمت استاد کلنل وزیری

استاد درمقابل این سؤال اظهار داشتند که :

... آخرین سمت من در دانشگاه استاد کرسی‌زیباشناسی بود که چند سال پیش با عنوان استاد ممتاز دانشگاه تهران بازنشسته شدم چون متجاوز از هشتاد سال از عمرم میگذرد لیکن با کهولت و کسالت و بیماریهای مختلفی که «لازمه پیری است» بیشتر اوقات را به استماع موسیقی و مطالعه برخی از نشریات خارجی و ایرانی و همچنین خواندن آثار شاعران این روزگار می‌گذرانم من توجه خاصی به شعرهای خوب شاعران جوان معاصر دارم و باید بگویم قسمت اعظم

اوقات من صرف خواندن آثار این شاعران می‌شود و از پاره‌ای از آنها خوشم می‌آید ، رونویس برمی‌دارم و بهنگام فراغت با حفظ کردن آنها خودرا مشغول می‌کنم .

مثل: فریدون مشیری، محمودکیانوش، نصرت رحمانی، مهدی اخوان ثالث ، سیمین بهبهانی ، نادر نادرپور ، بیژن سمندر، سیاوش کسرائی و پرویز خائفی. برای همه این شعرا و هنرمندان که در هر رشته و زمینه هنری کار میکنند آرزوی موفقیت دارم .

در اینجا برای حسن ختام ، چکامه‌ای را که آقای حسینعلی ملاح موسیقیدان معاصر بمناسبت جشن هشتادمین سال تولد استاد وزیری سروده است از نظر خوانندگان هنردوست میگذرد :

آوای هنر

نغمه‌ها ، بس سالها ، درتارها بنهفته بود
 همچو گنجی مانده پنهان دردل ویرانه‌ها
 رودها نالان ، ولی آوای دردآلودشان
 قصه‌ها از فتنه‌ها گفتی و دام ودانه‌ها
 مرجبا ای عشق ای افکنده بس غوغا و شور
 در رگ جان وزیری این شه افسانه‌ها
 شادباش و دیر زی ای نادره مرد هنر
 مست و شیدا از توشدهم ساقی و پیمانها
 بانگ آزادی و شادی در پناه همت
 جنبشی در کاخ‌ها افکند و در کاشانه‌ها
 وان سلاسل ، بندها ، بردست‌وپای لحن‌ها
 همچو عقده‌ی پاره شد افتاد يك يك دانه‌ها
 «ای وطن» نامی سرودت شهره آفاق گشت
 خواب غفلت‌را ربود ازخویش وازیگانه‌ها
 «بندبازت» بندها بگشود از دل‌های پاك
 «دختر ژولیده» ات دل برد از فرزانه‌ها
 تار ، از فیض وجود تووزیری جان گرفت
 ورنه جولانگاه او بد گوشه میخانه‌ها
 زنده‌کردی حافظ و سعدی و مولانا به لحن
 بی گمان هستند ممنون تو این دردانه‌ها
 ای مراد اهل دل استاد استادان لحن
 سوختی تا ساختی پرورده‌ها ، جانانه‌ها
 ای فروغ جاودان ، ای رهبر اهل هنر
 گرد شمع داشت مائیم چون پروانه‌ها